

РЕЙДЕРСТВО В СИСТЕМІ ЗАГРОЗ ФІНАНСОВІЙ БЕЗПЕЦІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Розглянуто основні механізми здійснення рейдерських атак на вітчизняні підприємства. Автор також виділяє головні причини поширення рейдерства та об'єкти рейдерських захоплень.

Ключові слова: рейдерство, фінансова безпека, суб'єкт господарювання, об'єкти рейдерських атак, інтелектуальне рейдерство.

Протягом останніх років однією з головних загроз фінансовій безпеці вітчизняних ПАТ все частіше стає рейдерство. Рейдерські атаки завдають шкоди як безпосередньо окремій господарській одиниці, так й економіці країни в цілому. Так, за оцінками експертів, дві третини українського ринку злиттів і поглинань мають характер рейдерських захоплень [4].

Проблемі рейдерства присвячені праці багатьох науковців, зокрема Алексєєва І., Іонцева М., Зайцева І., Кульпинова В., Осипенка О., Моросіні П., Стеджера У., Гохана П., Депамфіліса Д. та інших дослідників. Проте це питання висвітлюється поверхово та не охоплює всіх сучасних проявів рейдерських атак. Тому питання рейдерських атак набуває особливої актуальності для вітчизняних компаній і потребує подальшого дослідження

Метою наукової роботи є висвітлення основних причин рейдерства в Україні, а також аналіз механізмів здійснення рейдерських атак.

Уперше поняття рейдерства з'явилося у Великобританії в XVIII ст. Цим терміном позначали набіги морських суден, які здійснювали захоплення торговельних кораблів інших держав.

У сучасному розумінні, тобто як один з методів перерозподілу активів компанії, її знищення проти волі власників, цей термін почали застосовувати в 60 - 70-х роках ХХ ст. Американський бізнесмен Дж. Рокфеллер (засновник компанії Standart Oil) вважається одним з перших рейдерів. Він різними способами скуповував акції своїх конкурентів для зміцнення й успішного розвитку власного бізнесу [2].

На нашу думку, рейдерство - це комплекс дій, спрямованих на захоплення суб'єкта господарювання, отримання контролю над його активами проти волі його власника, акціонерів і використання їх (активів) у власних цілях. Водночас у жодному законодавчому акті немає визначення рейдерства, а тим більше не передбачено відповідальність за здійснення рейдерських атак на компанії.

Основні чинники виникнення та поширення

рейдерських атак в Україні такі:

- На державному рівні:
 - 1) недосконалість законодавчої бази;
 - 2) незаконна приватизація значної частини об'єктів державної власності;
 - 3) поширення корупції в органах державної влади;
 - 4) відсутність діючої та ефективної судової влади;
 - 5) політична нестабільність.
- На рівні суб'єктів господарювання:
 - 1) неналежне дотримання підприємствами усіх вимог нормативних актів, установчих документів компанії;
 - 2) низький рівень корпоративної культури учасників корпоративних відносин;
 - 3) недостатня увага компаній до створення ефективної та дієвої служби безпеки на підприємстві;
 - 4) наявність корпоративних конфліктів на підприємстві.

Крім того, новий виток рейдерських атак може спричинити реалізація ініціативи КМУ проекту створення центрального депозитарію цінних паперів на основі Національного депозитарію України (НДУ), в якому частка державної власності становить 86%, решта - частка НБУ. Зазначимо, що частка НДУ на ринку депозитарних послуг становить лише 13,8%. Відповідно частка Всеукраїнського депозитарію цінних паперів (68,7% акцій належать приватним компаніям, 22,86% - НБУ, 8,44% - державним банкам) - 86,2% [1]. Практика створення єдиного депозитарію цінних паперів на основі державного підприємства не відповідає також й вимогам МВФ. Внаслідок створення депозитарію на базі державного підприємства держава отримає повний доступ до інформації про власників усіх цінних паперів, які перебувають в обігу, та про всі угоди по них. А у вітчизняних умовах тісного взаємозв'язку влади та бізнесу та корумпованості чиновників це може призвести до перманентних перерозподілів власності з кожною зміною влади в державі. Відповідно може збільшитися й

кількість рейдерських захоплень вітчизняних АТ.

Потрібно зауважити, що починаючи з 90-х років змінювалися об'єкти рейдерських захоплень. Якщо в середині 90-х років найбільш поширені були атаки на підприємства, пов'язані з військово-промисловим комплексом, то пізніше об'єктом рейдерів стали металургійні компанії та інші великі промислові комплекси. Сьогодні найбільш популярними об'єктами рейдерських атак стають фірми зі швидким оборотом грошей, а також права інтелектуальної власності компаній. Тому останнім часом щораз частіше об'єктами рейдерських захоплень стають великі торговельні мережі (наприклад, рейдерська атака в 2011р. на ПАТ "Універмаг "Україна"). Щодо прав інтелектуальної власності зауважимо, що зареєструвавши останні на своє ім'я, рейдери отримують досить широкий спектр дій:

- а) блокування діяльності компанії;
- б) вимагання грошей;
- в) використання рейдером таких прав у власному бізнесі;
- г) захоплення матеріальних активів компанії [6].

Виділяють такі основні способи захоплення підприємства:

1) через акціонерний капітал - якщо останній розпорошений серед багатьох міноритарних акціонерів, рейдери скуповують в останніх частки з метою акумулювання достатньої кількості акцій для проведення позачергових зборів акціонерів, висунення вимог проведення додаткових перевірок підприємства тощо. А це накладає додаткові витрати на компанію та призводить до порушення її нормальної господарської діяльності. Часто цей метод також використовується у схемах корпоративного шантажу (грінмейлу) підприємства;

2) через кредиторську заборгованість - використання даного способу можливе за наявності у підприємства заборгованості перед значною кількістю кредиторів. Рейдери скуповують борги підприємства, а пізніше одночасно пред'являють їх до виплати. Це в більшості випадків призводить до банкрутства компанії або до її санації. Під час проведення санації рейдери схиляють керуючого санацією до здійснення управління майном компанії на їх користь;

3) через органи управління - використання рейдерами лояльного до них виконавчого органу, який виводить активи компанії-жертви на підконтрольні рейдерам підприємства. Часто також використовується наявність конфлікту інтересів між органами управління та менеджментом чи інших корпоративних конфліктних ситуацій. Інколи рейдери вдаються

до психологічного та фізичного тиску на виконавчі органи АТ, примушуючи їх до "співпраці";

4) шляхом реєстрації рейдером на своє ім'я назви компанії, найменування її продукції, патентів чи інших нематеріальних активів підприємства-жертви. У цьому випадку нерідко рейдерами виступають колишні працівники чи акціонери товариства, а не лише конкуренти. Наприклад, виходячи з АТ, один з колишніх власників створює аналогічний бізнес, реєструючи на своє ім'я назву АТ чи продукції як торгову марку. Так він отримує право легально використовувати їх, а також заборонити іншим їх використання [6];

5) шляхом оспорування підсумків приватизації державних суб'єктів господарювання;

6) використання методів корпоративного шантажу підприємства (грінмейл). Цей спосіб набув найбільшого поширення останніми роками. Грінмейл найбільш небезпечний для компаній, які слабкі в юридичному та організаційному аспекті, не мають власної служби безпеки чи юридичного відділу. Часто корпоративний шантаж потребує використання інсайдерської інформації щодо товариства. Також грінмейлери використовують корпоративні конфлікти на підприємстві, підкуп чиновників контролюючих органів, державних владних структур. Важливо, що грінмейлінг здійснюється за наявності права власності на частину акцій компанії-жертви. Тоді грінмейлер має змогу скликати позачергові збори акціонерів, вимагати надання йому інформації щодо фінансово-господарської діяльності підприємства тощо. Придбавши акції товариства, грінмейлери використовують усю сукупність заходів, перешкоджаючи нормальному функціонуванню підприємства. Найчастіше такі акціонери подають судові позови щодо порушення їхніх прав, завдання їм збитків діями мажоритарних акціонерів. Як захід забезпечення позову, вони вимагають накласти арешт на пакет акцій мажоритарних акціонерів або й узагалі заборонити останнім брати участь у загальних зборах акціонерів. Також може використовуватися адміністративний тиск на менеджмент компанії, публікація компрометуючих (часто неправдивих) матеріалів про власників, поширення чуток про негативний стан справ на фірмі, її близьке банкрутство. У більшості випадків мажоритарний акціонер викупує у грінмейлера його пакет акцій за ціною, що в 3-4 рази перевищує ринкову. Щоправда, були випадки, коли мажоритарій згоджувався уступити свої акції акціонеру-грінмейлеру. Тоді фірма поглиналася грінмейлером чи його афілійованою особою.

Однак, якщо в 90-х роках поряд з вищепереліченими способами рейдерами активно використовувалися бандитські, кримінальні

інструменти, то з 2000-х років до рейдерських атак частіше почали залучати корумпованих представників державних органів влади, суддів, використовувати прогалини у законодавчих актах, нормативних документах АТ, використовувати схеми грінмейлінгу. Сьогодні лєвова частка рейдерських захоплєнь пов'язана з винесенням підкупними суддями незаконних судових рішень або рішень, прийнятих на основі сфальсифікованих доказів і відповідно проведення перевірок (часто на основі тих же незаконних судових рішень) правоохоронними органами з вилученням документів, печаток компанії. А це фактично блокує нормальну господарську діяльність будь-якого підприємства.

Тому останнім часом дослідники все частіше виділяють т. зв. "державне" рейдерство, коли окремі представники влади через корумповані правоохоронні та податкові органи здійснюють

тиск на певні підприємства з метою зміни їх власника. Так, за словами експертів, якщо раніше рейдерство проявлялося через поглинання чи захоплення компанії конкурентами, то сьогодні найбільш небезпечним є рейдерство з боку держави - використовуючи владні повноваження, працівники державних структур виносять незаконні рішення щодо окремих компаній і фактично вимагають хабарі за вирішення та закриття таких справ [5, с. 18-20].

Тому тепер початком рейдерської атаки найчастіше вважають здійснення правоохоронними органами (Міністерство внутрішніх справ (МВС), Служба безпеки України (СБУ), Державна податкова служба (ДПС), Генеральна прокуратура України (ГПУ)) позапланових перевірок чи обшуку суб'єктів господарювання стосовно кримінальних чи інших судових справ, про які компанії часто взагалі не були повідомлені (див. табл. 1).

Таблиця 1

Найбільш резонансні перевірки вітчизняних компаній правоохоронними органами в 2011 році

Підприємство-об'єкт перевірки	Органи, які проводили перевірку	Причина перевірки
«Епіцентр К»	СБУ	Підозра в контрабанді товарів
«Фокстрот»	МВС	Підозра в здійсненні важкого злочину, а також злочинів, пов'язаних з економічною діяльністю
Корпорація «Інком»	ДПС	За фактом розслідування кримінальної справи щодо компанії, які орендує приміщення в будівлі «Інком»
Стаханівський машинобудівний завод	МВС, ДПС, СБУ	Комплексні перевірки
ПАТ «Будмеханізація»	СБУ	Кримінальна справа з приводу ухилення від сплати податків і нарахуванні штрафних санкцій
ПрАТ «Стальканат-Сілур»	МВС	Підозра в укладенні фіктивного договору про надання транспортно-експедиторських послуг
ДП «Макіїввугілля»	МВС, ГПУ	Кримінальна справа щодо незаконності списання вугілля структурним підрозділам компанії
Холдингова компанія «АвтоКрАЗ»	СБУ	Кримінальна справа щодо нецільового використання коштів
ПАТ «Кременчук м'ясо»	СБУ	Кримінальна справа щодо нецільового використання коштів
ТОВ «Кременчуцький шкіряний завод»	СБУ	Кримінальна справа щодо нецільового використання коштів
ПрАТ «Росава»	СБУ	Кримінальна справа з приводу здійснення фіктивного підприємництва
ПАТ «Фінанси і кредит»	СБУ	Кримінальна справа щодо нецільового використання коштів

Джерело: побудовано за даними [5, с.19], [3]

Часто такі перевірки проводяться з порушеннями норм чинного законодавства службовцями, які їх здійснюють. Наприклад, при обшуку приміщень компанії "Стальканат-Сілур" працівники міліції забрали значну кількість документів, які не були вказані в постанові щодо проведення обшуку, а також особисті речі працівників підприємства, що суперечить нормам Кримінально-процесуального кодексу.

Отже, в Україні проблема рейдерства комплексна. Для багатьох осіб воно стало успішним бізнесом, способом швидкого збагачення, методом усунення конкурентів і встановлення монопольного становища на ринку тощо.

У високорозвинених державах тамтешні рейдерські атаки сприяють "природному відбору" підприємств і виступають засобом стимулювання для менеджменту працювати більш ефективно. Вони спонукають менеджерів АТ дотримуватися законодавчих норм, перешкоджати розмиванню активів підприємства, використовувати сучасні методи корпоративного управління, тобто більш організовано підходити до роботи. Адже незадовільні результати функціонування фірми, нехтування інтересами акціонерів може спричинити виникнення ситуації, коли останні, не вагаючись, продадуть свої акції і компанія буде поглинута більш успішним підприємством. А менеджменту, ймовірно, доведеться шукати нову роботу. Так рейдери виступають своєрідними "санітарами лісу". Тому деякі аналітики вважають механізм поглинань одним із елементів, які сприяють процвітанню корпоративного сектора у США та західноєвропейських країнах. Переважно

поглинання там асоціюються із модернізацією бізнесу, впровадженням нових технологій, стратегій виробництва й дуже рідко призводять до ліквідації поглинутих компаній.

На даний час в Україні та більшості інших постсоціалістичних держав рейдерські дії негативно позначаються на функціонуванні АТ й економіці держави в цілому. Адже рейдери атакуючи компанії, підривають їх нормальну господарську діяльність. Як наслідок, погіршуються фінансові й виробничі результати фірми, під загрозою опиняються робочі місця, що в кінцевому випадку негативно позначається й на соціально-економічному розвитку держави, її інвестиційній привабливості, бізнес-кліматі.

Список літератури:

1. Андрущенко О. Державна властність//Бизнес. - 2011. - №15 (950).
2. Бабич Т. Рейдерство в Україні - загроза національній безпеці. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/2105/>
3. Белла М. Стальные узды//Бизнес. - 2011. - №51(986).
4. Варналій З. Рейдерство як загроза економічній безпеці України в сучасних умовах//Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна. - 2009. - №2.
5. Зубаиров Н. Полный передел//Инвестгазета. - 2011. - №44.
6. Ортинская М. Интеллектуальное рейдерство - новый виток борьбы за власть [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.business.ua/blogs/likbez/M_ortinskaya_blog/478/

Аннотация

Назар Кунтый

РЕЙДЕРСТВО В СИСТЕМЕ УГРОЗ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ОТЕЧЕСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Рассмотрены основные механизмы осуществления рейдерских атак на отечественные предприятия. Автор также выделяет главные причины распространения рейдерства и объекты рейдерских захватов.

Ключевые слова: рейдерство, финансовая безопасность, предприятие, объекты рейдерских атак, интеллектуальное рейдерство.

Summary

Nazar Kuntuj

RAIDING AT THE SYSTEM OF FINANCIAL SECURITY OF DOMESTIC ENTERPRISES

The basic mechanisms of attack on domestic enterprises are examined in the article. The author also identifies the main causes of spread of raiding and targets of raider's attacks.

Keywords: raiding, financial security, enterprise, objects of raider's attacks, intellectual raid.